

Tasapainoilua kiistanalaisten terveysilmiöiden tutkimuksessa vaikuttavan tutkimuksen aikakaudella

Pia Vuolanto & Johanna Nurmi

Artikkeli käsittelee kiistanalaisia terveysaiheita tutkivien tasapainoilua erilaisten odotusten ja roolien ristipaineissa. Pohdimme omien kokemustemme valossa rokote-kriittisyyden ja vaihtoehtoishoitojen tutkijoina asemoitumistamme näissä tieteesen liittyvissä kiistanalaisissa aihepiireissä. Lisäksi jäsennamme tutkijan erilaisia asiantuntijarooleja julkisuudessa sekä paikannamme tutkimuksen vaikuttavuuden ulottuvuuksia.

”Tutkit kiinnostavia ilmiöitä, rokote-kriittisyyttä ja vaihtoehtoisia hoitoja. Olisiko tässä nyt tällä hetkellä jotain skuuppia?” kysyy journalisti tutkijalle soittaessaan. Kysymys kuvastaa tilanetta, jossa journalisti toimii huomiotalouden logiikan (Mäkelä ym. 2020; Terranova 2012) mukaisesti, tavoitteena kirjoittaa herkullinen klikkauksia saava juttu. Tutkijan mielessä tällainen tilanne voi herättää hämmennystä, jopa kauhua. Miten säilyttää mediassa mielikuva

luotettavasta tutkijasta ja samalla estää se, että jälleen kerran syntyisi juttu, jossa erilaiset tavat hoitaa terveyttä yhdistyvät ääri-ilmiöihin, kuten hopeaveteen, yksisarvisiin tai salaliittoteorioihin?

Tarkastelemme artikkelissa tiedeviestintään ja tutkimusetiikkaan liittyvää tasapainottelua kiistanalaisiin ja marginaalisiin terveysaiheisiin liittyvässä tutkimuksessa. Kontekstina toimii koronapandemia ja siihen liittyvä media-maisema, jossa kiinnostus koronatoimia

ja rokotteita kritisoiviin kansalaisiin lisääntyi, mutta kiinnostuksen lähtökohdat ja tavoitteet olivat erilaiset kuin tutkimuksissamme. Käsittelemme tutkijan tavoitteita yhtäältä vaikuttaa yhteiskunnallisen keskustelun kulkuun ja toisaalta säilyttää neutraali positio suhteessa kiistelyihin ja tunteita herättäviin tutkimusaiheisiin. Pohdimme tutkimuksen mahdollisuutta tehdä marginalisoitujen ryhmien kokemuksia näkyviksi ja paremmin ymmärretyiksi, ja samanaikaista

tarvetta varoa herättämästä tutkittavissa ryhmissä epärealistisia odotuksia tutkimuksen vaikuttavuudesta. Kysymme myös, millaisia riskejä julkiseen keskusteluun osallistuminen sisältää tutkijalle, joka saattaa julkisten esiintymistensä kautta leimautua tietyn ryhmän äänitorveksi tai menettää tutkittavien ryhmien luottamuksen.

Olemme tehneet useita vuosia tutkimusta marginaalisista terveysaiheista, rokotekriittisyydestä ja vaihtoehtohoidoista kuten homeopatiasta, ayurvedasta, vyöhyketerapiasta ja kiiropraktiikasta. Tällaiset tavat ymmärtää ja hoitaa terveyttä voidaan sijoittaa tavanomaisten lääketieteellisten hoitokäytäntöjen rajaan. Rokotekriittiset tai terveyttään vaihtoehtohoidoilla hoitavat eivät yleensä hylkää lääketieteellisiä hoitokäytäntöjä kokonaan. Esimerkiksi rokotekriittinen saattaa ottaa osan rokotteista ja vaihtoehtohoitajien käyttäjä saattaa joissakin terveysvaivoissa noudattaa lääketieteellisiä hoitokäytäntöjä tai hakeutua lääkärin hoitoon. Lääketieteen rajoilla on paljon tällaista harmaata hoitamisen aluetta, joista tässä artikkelissa puhumme kiisteltyinä terveysilmiöinä ja terveyteen liittyvän asiantuntijuuden haastamisena. Tutkimustyössämme karvoitamme asiantuntijuuden kyseenalaistamisen sisäistä logiikkaa ja pyrimme tekemään sitä ymmärrettäväksi.

Yhteiskunnan tasolla vaihtoehtohoitajien ja rokotekriittisyyden rooli terveyden hoitamisen kulttuurissa on marginaalinen, ja tutkija joutuu ajoittain perustelemaan niiden tutkimista (ks. myös Mäkinen 2021 marginaalisten ilmiöiden tutkimisesta). Tutkimusaiheen perustelemista kaivataan erityisesti silloin, kun riskialttiiksi määriteltyjä terveyskäytäntöjä tarkastellaan neutraalista, ymmärrykseen tähtäävästä näkökulmasta käsin. Vaihtoehtoisten terveyskäytäntöjen tutkimuksen vaikuttavuutta arvotetaan usein kansanterveysnäkökulmasta käsin, eli tutkimuksen odotetaan tuottavan työkaluja, joiden avulla kriittiset ryhmät saataisiin noudattamaan asiantuntijoiden suosituksia. Vaihtoehtoisten terveyskäytäntöjen tutkimus kuitenkin valottaa laajalla perspektiivillä myös esimerkiksi poliittista luottamusta ja eriarvoisuuden kokemuksia (Salmenniemi, Nurmi & Jaakola 2019; Nurmi & Harman 2022), erilaisia tapoja suhtautua tieteseen ja asiantuntijoihin (Vuolanto ym. 2020; Vuolanto 2020; Vuolanto & Kolehmainen 2021), terveyteen kiinnittyvää yhteiskunnallista liikehdintää ja kapitalismikritiikkiä (Nurmi & Salmenniemi 2019; Vuolanto ym. 2020), ja jopa lajien välisiä suhteita ja erilaisia tapoja suhtautua sairauksiin (Nurmi 2021).

Koronapandemian aikana median kiinnostus ja tutkimusaiheidemme ky-

syntä lisääntyi tieteen julkisella markkinalla, jossa tuotetaan suurelle yleisölle, tavallisille ihmisille ja kansalaisyhteiskunnalle eväitä käsitellä ja ymmärtää eri yhteiskunnallisia ilmiöitä (Ylijoki 2020). Tutkimuksemme tuli tällä markkinalla tarpeelliseksi, kun julkisessa keskustelussa haettiin syitä sille, miksi osa kansalaisista vastusti koronatoimia ja -rokotteita. Osallistuminen julkiseen keskusteluun niin mediahaastattelujen kuin itse kirjoittamiemme tekstien kautta tarjosi mahdollisuuksia vaikuttaa julkisen keskustelun kulkuun ja tehdä vaihtoehtoisten terveyskulttuurien näkökulmaa tutkimuksemme tulosten pohjalta ymmärrettäväksi, kuten yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tehtäviin on perinteisesti kuulunut (Alatalo, Kunelius & Muho- nen 2014). Tärkeäksi tutkimuksen vaikuttavuuteen liittyväksi tavoitteeksemme pandemian aikana muodostui polarisointuneesta julkisesta keskustelusta sekä rokotteisiin liittyvistä pakkokeinoista varoittaminen, sillä molemmat kärjistävät asenteita ja marginalisoivat entisestään rokotekriittisiä tai vaihtoehtohoitajia käyttäviä henkilöitä. Tämä tavoite on pandemian aikana toisaalta usein törmännyt median ja julkisen keskustelun odotuksiin, jotka kumpuavat lääketieteellisestä kehyksestä ja kansanterveyden edistämisen tavoitteista.

Julkinen tiede voi kohdata haasteita

liittyen mediasyklien ja tutkimuksen aikajänteen eritahtisuuteen, sekä tasapainoiluun tieteen autonomian ja julkisen markkinan toimintalogiikkaan sopeutumisen välillä (Ylijoki 2020). Nämä vaikeudet korostuivat erityisesti pandemiatilanteessa, jolloin uutissyklit ope-roivat entistäkin nopeammalla tempolla ja toisaalta uutta pandemiaan liittyvää tietoa tuotettiin jatkuvasti eri tieteen-aloilla. Toimittajan kiire tuli tutkijalle näkyväksi erityisesti skruppien metsästämisessä, joka puolestaan saattoi heijastaa toimittajien tarvetta saada ulos jotain keskustelun kannalta merkittävää, ehkä myös keskustelijoita ja kuulijoita hätkähdyttävää ja uudenlaista keskustelua herättävää.

Kiistanalaisten terveysaiheiden tutkimiseen sisältyy tutkijan näkökulmasta monenlaista tasapainoilua. Kiistojen eri osapuolet usein olettavat tutkijan asettuvan omalle puolelleen tai tutkimuksen edistävän omia pyrkimyksiään. Tutkija joutuu myös pohtimaan, onko mahdollista ja eettisesti – tai tutkijanuran kannalta – kestävää tarkastella rokote-keskustelua tai vaihtoehtohoitojen käyttöä neutraalista positiosta käsin samalla kun lääketieteen ja julkisen keskustelun valtavirta suhtautuu kyseisiin ilmiöihin torjuvasti ja tuomitsevasti.

Tässä artikkelissa sovellamme itse-etnografista lähestymistapaa (Alvesson

2003) tarkastelemaan sitä, miten olemme tutkijoina painiskelleet julkisuuden kanssa. Havainnollistamme tutkimuksen vaikuttavuuteen ja julkiseen tieteesseen liittyvää keskustelua mediassa esimerkiksi omista kokemuksistamme rokotekriittisyyden ja vaihtoehtohoitojen tutkijoina koronapandemian aikana. Olemme jaotelleet analyysimme kolmeen ulottuvuuteen, joiden kautta tarkastelemme tasapainoiluamme. Analysoimme 1) kehyksiä ja lokeroita, joihin terveysilmiöitä tutkivat yhteiskuntatieteilijät raamitetaan julkisuuden areenoilla, 2) odotuksia, joita eri yleisöillä on kiisteltujen terveysaiheiden tutkimusta kohtaan ja 3) rooleja, joihin media meitä on keskustelussa asettanut. Artikkelin lopuksi palaamme laajempiin keskusteluihin kiistatutkijan rooleista, tutkijasta asiantuntijana julkisuudessa sekä vaikuttavuudesta.

Tiedeviestintää kiistellyistä aiheista

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus on saanut yhä suuremman roolin tiedepolitiikassa ja tutkimuksen rahoitusperusteissa, ja tieteellinen tutkimus ja yhteiskunnallinen päätöksenteko ovat kytkeytyneet toisiinsa monin tavoin (Hukkinen 2020). Tutkijalta odotetaan vaikuttavuutta ja tiedeviestintää, eli vahvaa toimintaa tieteen poliittisilla ja julkisilla

markkinoilla, jotka kuitenkin toimivat pitkälti eri logiikalla ja eritahtisesti kuin tieteellisen tutkimuksen prosessi (Ylijoki 2020). Tutkija joutuu siis tasapainoilemaan eri kenttien ja niiden tarjoamien roolien ja toimintamallien välillä. Mikäli tutkimusaiheet ovat kiistanalaisia ja polarisoituneita, tasapainoilun tarve kasvaa entisestään.

Vaikuttavuuden tutkimus on paikan-tanut tutkimuksen erilaisia kohdeyleisöjä (Ylijoki, Lyytinen & Marttila 2011), tieteen markkinoita (Ylijoki 2020), tutkimuksen käytäntösidonaisuutta (Karvonen 2014) ja vaikuttavuuden eri ulottuvuuksia (Alastalo, Kunelius & Muho-nen 2014). Terveyskysymyksiä tutkiva yhteiskuntatieteilijä toimii akateemisella kentällä, jossa orientoidutaan tiedeyhteisön keskusteluihin erityisesti terveys sosiologiassa ja tieteentutkimuksessa, mutta myös kansanterveystieteessä, lääketieteen etiikassa, terveysviestinnässä sekä terveyskulttuurien tai politiikan tutkimuksessa. Samanaikaisesti hän navigoi poliittisella kentällä, jossa tehdään yhteiskunnallisia päätöksiä ja suunnitelmia, pandemian aikana esimerkiksi rokotepassiin tai epidemian hallintaan liittyen. Lisäksi tutkija on vähintäänkin tietoinen ammatillisesta kentästä, jossa käydään kiistoja ja neuvotteluja vaikkapa siitä, mitä hoitoja voidaan tarjota julkisesti rahoitetussa

terveydenhuollossa. Terveystutkimuksen vaikuttavuus ilmenee myös suhteessa suureen yleisöön, jonka kannalta merkityksellistä on esimerkiksi kiistelyä aiheuttavan ilmiön monipuolinen esittely tai äänen antaminen ryhmille, joita ei aiemmin julkisessa keskustelussa ole juuri kuultu.

Kiistanalaisia aiheita tarkastelevan tutkimuksen roolia julkisessa keskustelussa on pohdittu yhteiskuntatieteellisen tieteentutkimuksen piirissä kolmessa toisiinsa kytkeytyvässä teoreettisessa keskustelussa: analysoimalla tutkijan roolia tieteeseen liittyvissä julkisissa kiistoissa, jäsentämällä ylipäättään tutkijan erilaisia asiantuntijarooleja julkisuudessa sekä kartoittamalla tutkimuksen vaikuttavuuden ulottuvuuksia.

Kiisteltäviä ilmiöitä analysoivan tutkijan asema tieteeseen liittyvissä julkisissa kiistoissa on kiinnostanut tieteen-tutkijoita jo pitkään. Keskustelu korosti varsinkin 1970- ja 1980-luvuilla tutkijan neutraalisuutta tai symmetristä roolia suhteessa tutkimuskohteeseensa, vaikkapa tutkimukseen tieteen rajoista (Gilbert & Mulkay 1980). Keskustelussa painotettiin, että tiedettä tarkasteleva tutkimus on siinä mielessä neutraalia, että se ei kohdistu tieteen oikeellisuuteen tai tutkimuksen tehokkuuteen yhteiskunnallisten ongelmien ratkomisessa, vaan siihen, miten eri tahot

tulkitsivat tiedettä eri tavoin ja miten tieteelle voidaan antaa kontekstista riippuen erilaisia merkityksiä (Mulkay, Potter & Yearley 1983, 196; Gilbert & Mulkay 1984, 13–14; Potter 1996, 98, 114, 123). 1990-luvulla keskustelu suuntautui siihen, että tutkijan on mahdollonta pysytellä neutraalina tai täysin objektiivisena suhteessa tiedettä koskevaan tutkimuskohteeseensa. Tutkijan onkin tavoiteltava refleksiivisyyttä eli yhteiskuntatieteilijän on tehtävä omat lähtökohtansa mahdollisimman läpinäkyviksi eikä pyrittäväkään neutraalisuuteen, jota on mahdoton saavuttaa (Martin, Richards & Scott 1991; Martin & Richards 1995; Yearley 2005).

2000-luvulla keskustelu refleksiivisyydestä on syventynyt ja tieteen-tutkijat ovat pohtineet tutkimuksen julkista roolia ja tutkijoita julkisuuden toimijoina. Viestinnän professori Esa Välvärrönen (2015) kirjoittaa, että tutkijaa voidaan käyttää julkisessa keskustelussa tavoilla, jossa hänet asetetaan esimerkiksi tieteen kriitikon tai tieteen aseman pönkittäjän rooliin, vaikka tutkija itse pyrkisikin neutraalisuuteen. Tutkija saatetaan valjastaa eri tahojen käyttöön, joten hänen on itse analysoitava oman asemansa monia puolia ja tultava niistä tietoiseksi (Williams 2018; Harambam 2020, 227–239). Tutkijaa voidaan pyrkiä käyttämään konfliktinratkaisijana

tai hänet saatetaan vetää julkisuudessa suuntaan, jota hän ei ole tavoitellut. Vaihtoehtohoitojen kohdalla tämä voi tarkoittaa sitä, että tutkijan ajatellaan ottavan julkisuudessa kantaa hoitojen puolesta tai niitä vastaan. Rokotekriittisyyden osalta saatetaan ajatella, että tutkija puolustaa tai vastustaa julkisuudessa rokotekriittisyyttä. Yhteiskuntatieteilijän kannalta vaarana on, että hän joutuu kiistan ytimeen väittelemään vaihtoehtoisten terveyskulttuurien oikeutuksesta tai puolustamaan lääketieteen näkökulmaa esimerkiksi rokotuksista, vaikka tutkimuksen kannalta olennaista olisi tuottaa ymmärrystä eri näkökulmista, joita näihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyy.

Tutkijan erilaisia asiantuntijarooleja pohtiessaan Välvärrönen nostaa esiin, että tutkija ei voi itse useinkaan valita rooliaan julkisuudessa. Pääsääntöisesti organisaatio itsessään ei rajoita yliopistoissa toimivan tutkijan sananvapautta, toisin kuin voi tapahtua esimerkiksi valtion tutkimuslaitoksissa toimiville tutkijoille (Saikkonen & Välvärrönen 2022). Mediassa kuitenkin saatetaan asettaa haastateltavia asiantuntijoita eri rooleihin, kuten ajankohtaisten ilmiöiden *tulkitsijan* rooliin tai julkisuudessa esitetyjä väitteitä arvioivan *kriitikon* rooliin (Välvärrönen 2016, 59; Välvärrönen 1996, 158). Tyypillistä on, että toimit-

tajat käyttävät tutkijoita asiantuntijalähteinä kommentoimaan erilaisia ajan-kohtaisia, monesti esimerkiksi terveyteen tai politiikkaan liittyviä kysymyksiä, jotka eivät suoraan liity tutkijan omaan tutkimustyöhön. Koronapandemian aikana saimme pyyntöjä kommentoida tulkitsijan roolissa rokotekattavuuslukuja, vaikka emme itse niitä juurikaan tutkineet. Jännitteitä voi syntyä siitä, että tutkija haluaisi ensisijaisesti popularisoijan rooliin, jossa hän voisi omin sanoin selittää tutkimuksensa tuloksia julkisuudessa, mutta esimerkiksi tutkimuksen lähtökohtiin ei lyhyessä lehtijutussa riitä useinkaan tilaa.

Toimittajalla ei välttämättä itsellään ole aikaa perehtyä pitkään tutkimusartikkeliin tai kirjaan, vaan hän saattaa käyttää tutkijan tekemää tiedotetta ja haastattelee asiantuntijaa saadakseen asiasta hyvän käsityksen. Parhaassa tapauksessa toimittajalla on aikaa puhua asiasta useamman tutkijan kanssa, mikä mahdollistaa niin yksittäisen tutkijan sanomisten tarkistamisen kuin asian valottamisen monelta kantilta (Silfverberg 2021). Tutkija puolestaan saattaa olettaa toimittajan kanssa keskustellessaan, että tämä on hyvin perehtynyt aiheeseen. Tutkija ei välttämättä tunnista tarvetta selittää toimittajalle perusasioita, kuten tieteenalansa tai tutkimusmetodologiansa vaikutuksia tutkimustuloksiin,

vaan luottaa siihen, että toimittaja ymmärtää häntä haastatellessaan kuulevansa yhden ihmisen näkökulman sijasta koko tieteenalansa ajattelutapojen kirjon (Hautakangas, Vuolanto & Ylikoski 2020). Näin ei välttämättä kuitenkaan ole, vaan tämän oivaltaminen vaatii sekä tutkijalta että toimittajalta pitkäjänteistä työtä.

Tutkijan rooli mediassa ei ole ainoastaan passiivinen eikä tutkijalle vain lankea tiettyjä rooleja. Tutkija voi itse aktiivisesti pyrkiä vuorovaikutukseen median kanssa: tarjoutua median haastateltavaksi tai tehdä mediatiedotteita saadakseen tutkimukselleen huomiota. Hän voi myös pyrkiä luomaan julkisen profiilinsa tietynlaiseksi ja monin tavoin tehdä yhteistyötä median kanssa julkisen keskustelun lisäämiseksi eri tutkimusaiheista. (Väliverronen 2016.) Julkisen keskustelun kannalta olisi myös kutkuttavaa ja tarpeellistakin, että tutkija ottaisi vahvasti kantaa johonkin ajankohtaiseen kysymykseen ja esittäisi siitä myös poliittisia mielipiteitä tai ratkaisuja. Moni tutkija kuitenkin arastelee laajentaa asiantuntijuuttaan (Väliverronen 2016, 61), tutkia tiettyjä aiheita tai viedä jotakin tutkimusideaa eteenpäin, joskus syistä, jotka liittyvät maineeseen, uraan, rahoituksen saamiseen tai vaikkapa työllistymiseen (Delborne 2016; Väliverronen & Saikkonen 2021). Tutkijan aitona huole-

na voi olla myös, että tutkimusta tulkitaan väärin tai että sen tuloksia manipuloidaan julkisuudessa tavoin, jotka eivät tee tutkimukselle eivätkä tutkijalle oikeutta.

On myös mahdollista, että tutkija julkisessa roolissaan joutuukin tilanteeseen, jossa hänen asiantuntemustaan julkisesti väheksytään tai jopa hänen tieteenalansa oikeutusta kyseenalaistetaan (Väliverronen & Saikkonen 2021). Koronapandemian aikana rokote-epärointi on ollut hyvin sensitiivinen aihe, joten olemme joutuneet reflektoidaan omaa tutkijan rooliamme myös sen kannalta, mihin keskusteluihin on hyvä ottaa osaa ja mitä jättää huomioimatta. Tarve tuoda esiin tutkimukseen perustuvia tulkintoja ja näkemyksiä vaihtoehtoisista terveysilmiöistä ja pyrkiä vaikuttamaan julkisen keskustelun polarisoitumiseen on kuitenkin yleensä ollut suurempi kuin tarve suojata omaa asiantuntijan mainetta.

Tutkimuksen vaikuttavuuden keskusteluissa ei niinkään tarkastella tutkijan asemaa kiistoissa tai hänen rooliaan julkisuudessa, vaan huomio kiinnittyy tutkimuksen yhteiskuntaa hyödyttävään ulottuvuuksiin tai tekijöihin, joilla tutkimuksen vaikutuksia yhteiskuntaan voitaisiin mitata. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden korostuminen tiedepolitiikassa myös aktivoi tutkimuksen auto-

nomiaa ja tutkijan sananvapautta potentiaalisesti rajoittavia jännitteitä tieteen ja päätöksenteon välisessä vuorovaikutuksessa (Hukkinen 2020). Samoin kuin tieteen julkisilla markkinoilla, myös suhteessa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamiseen tutkijalle on tarjolla erilaisia rooleja, joita Hukkisen (mt., 275–276) mukaan ovat suoraan päätöksentekoon vaikuttava *toimeenpanija*, päättäjien ajatteluun ja yleiseen mielipiteeseen vaikuttava *jääräpää*, poliitikalle alisteista tutkimustietoa tuottava *hyödyllinen idiootti*, sekä päätöksenteon ja vaikuttavuuden keltasta tippunut *hölmö*. Menestyksen tavoittelu tieteen poliittikkamarkkinoilla ja vaikuttavuusindikaattoreiden valossa sisältää siis tutkijalle tiettyjä riskejä, kuten sen, että hänen työstään vedetään hätiköityjä johtopäätöksiä, vaikka tutkimuksen tuloksista pitäisi kerryttää tietoa pitkällä aikavälillä.

Riskeistä huolimatta yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen liittyy tutkijan kannalta myös monenlaisia mahdollisuuksia niin päätöksenteon kuin julkiseen keskusteluun osallistumisen kohdalla. Parhaassa tapauksessa tutkimustulokset esimerkiksi avaavat uusia ajattelu- ja puhetapoja, jotka tulevat osaksi kulttuuria ja yhteiskuntaa (Ronkainen, Suikkanen & Kunnari 2014, 12). Esimerkiksi rokotekriittisyyden tutkimus

on kasvattanut tietoisuutta ilmiöstä ja rikastanut käsitteitä, joilla siitä puhutaan. Mediassa aiemmin paljon viljellyn *rokotevastaisuus*-termin rinnalle on löytynyt lisää termejä, kuten *rokotekriittisyys* tai *rokote-epäröinti*, jotka auttavat näkemään ilmiön monipuolisuutta.

Aineistona omat kokemukset

Käytämme artikkelin aineistona omia kokemuksiamme median kanssa toimimisesta erityisesti koronapandemian aikana syntyneen kasvaneen kiinnostuksen ja mediayhteydenottojen lisääntymisen tiivistymäkohdissa, mutta myös laajemmin tutkijanuramme aikana. Kuvaamme tätä artikkelin muodossa käymääme keskustelua *aktiiviseksi refleksiivisyydeksi* (Alvesson 2003). Erotuksena kotietnografiasta, jossa tutkija tutkii omaa työorganisaatiotaan tai työyhteisöään (Poutanen, Tervasmäki & Harju 2021), käytämme omia tutkijan kokemuksiamme laajemman tiedeyhteisön ja median muodostaman (ja epämääräisesti määrittävän) julkisen keskustelun vuoropuhelun analysoimiseen. Autoetnografialle tyypillisesti emme tällä lähestymistavalla niinkään analysoi itseämme (Heikkilä 2020), vaan pyrimme avaamaan laajempia näkökulmia tutkijan mediasuhteeseen vaikuttavan tutkimuksen aikakaudella ja erityisenä

tihentymänä, jonka koronapandemia muodosti tähän suhteeseen (vrt. Kolehmainen 2020, 45). Miellämme tekevämme *itse-etnografiaa* (*self-ethnography*) (Alvesson 2003), jonka avulla pyrimme tuottamaan monipuolista ymmärrystä tutkijan painiskelulle mediajulkisuuden kanssa.

Olemme jaotelleet analyysimme kolmeen ulottuvuuteen, josta ensimmäisessä tarkastelemme kehyksiä ja lokeroita, joihin meidät kiistanalaisia terveysilmiöitä tutkivina yhteiskuntatieteilijöinä on raamitettu julkisuuden areenoilla. Toiseksi perkaamme odotuksia, joita eri yleisöillä on kiisteltujen terveysaiheiden tutkimusta kohtaan ja kolmanneksi rooleja, joihin media meitä on keskustelussa asettanut. Nämä ulottuvuudet ovat osittain limittäisiä toisensa kanssa eivätkä toisensa poissulkevia. Jaottelemalla pohdintamme näihin ulottuvuuksiin pyrimme käsittelemään monipuolisesti tasapainoilun eri puolia. Pohdintamme painottuu kokemuksiimme etenkin kiistanalaisten ilmiöiden tiedollisten ja vaikuttavuuteen kytkeytyvien tiedon välittämisen kysymysten kautta, mutta käsittelemme aihetta myös tunteidemme tasolla.

Terveysteen liittyvissä teemoissa tutkimuksen vaikuttavuus mielletään helposti kansanterveystoimien kautta. Esimerkiksi rokotekriittisyyden tutkimuk-

sen tehtävänä nähdään silloin ensisijaisesti rokotekattavuuden lisääminen. Myös tutkimusrahoitus osittain ohjaa tällaisiin yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun pyrkivään tutkimukseen. Oma intressimme on suuntautunut enemmän yhteiskuntatieteelliseen perustutkimukseen ja haluun ymmärtää erilaisten terveysvalintojen syitä ja ihmisten niihin liittyviä kokemuksia. Olemme olleet kiinnostuneita myös ihmisten suhteesta tietoon, asiantuntijoihin ja tieteeseen. Tästä voi seurata ristiriitoja yhteistyössä esimerkiksi sellaisten viranomaistahojen, terveydenhuollon toimijoiden tai median edustajien kanssa, jotka mieltävät rokotekriittisyyden lähinnä ongelmana, josta tulisi päästä eroon.

Ymmärrämme terveyteen liittyvän asiantuntijuuden kyseenalaistamisen ilmiönä, joka on ollut pitkällä historiallisella jatkumolla olemassa ja tulee olemaan osa yhteiskuntaa ja terveyskulttuureja jatkossakin (Kananoja 2021; Rytty 2021; Hokkanen & Kananoja 2017). Tutkimuksemme antaa eväitä pohtia, miten asiantuntijat kyseenalaistamista kohdatessaan toimivat ja millaisia haasteita heihin kohdistuu. Näin ollen tutkimuksemme ei tuota valmiita ohjeita siitä, mitä asiantuntijoiden tulisi tehdä torjuakseen haastamista tai vaihtoehtoisia tapoja ajatella. Tästä näkökul-

masta miellämme tutkimuksen vaikuttavuuden vaatimuksen yksisuuntaisempaan kuin yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tai julkiseen keskusteluun osallistumisen. Vaikuttavuus korostaa tutkimuksen merkitystä yhteiskunnan suuntaan, kun taas tutkijan ja yhteiskunnan vuorovaikutussuhde voidaan nähdä monisuuntaisena viestintänä (Väliwerro- nen 2015, 114, 135). Tällaisen viestinnän onnistuessa eri osapuolet oppivat ymmärtämään toisiaan (Hautakangas, Vuolanto & Ylikoski 2020).

Vaikuttaminen julkiseen keskusteluun tutkimuksen kautta

Olimme molemmat olleet jonkin verran median haastateltavana jo ennen vuonna 2020 alkanutta koronapandemiaa, mutta siinä missä aiemmin saimme yhteydenottoja kuukausittain tai harvemmin, etenkin vuoden 2021 aikana yhteydenottoja tuli viikoittain, jopa useamman kerran viikossa. Nostamme kokemuksistamme vuonna 2021 ja aiemmalta ajalta esimerkkejä tilanteista, joihin päädyimme toistuvasti tai jotka erityisen hyvin kuvaavat tasapainoilua median kanssa.

Viittaamme lehtijuttuihin, radio-ohjelmiin ja televisio-ohjelmiin hyvin lyhyesti emmekä anna tarkkaa viitettä, koska haluamme välttää keskittymistä

yksittäisten toimittajien työskentelytapoihin ja heidän leimaamistaan. Ymmärrämme hyvin toimittajien paineet erityisesti nopeatempoisessa uutistytössä, sekä sen, että he eivät aina ehdi syvällisesti perehtyä eri uutisaiheisiin. Tiedostamme, että kuvaustemme perusteella aineisto on kuitenkin kohtalaisen helppo löytää.

Tasapainoilua kehysten välillä

Tutkimuksiimme liittyvän tiedeviestinnän kautta olemme halunneet vaikuttaa yhteiskunnallisen keskustelun polarisaation lieventämiseen ja lisätä ymmärrystä marginaaliin jäävistä tavoista jäsentää ja hoitaa terveyttä. Esimerkiksi rokotteisiin liittyvä kritiikki tuodaan julkisuudessa monesti esiin ääri-ilmiöiden kautta, kuten liittämällä rokottamattomat ihmiset salaliittoteorioihin. Rokotekriittisyyden ja salaliittoteorioiden tutkijat ovat kuitenkin jo pitkään kirjoittaneet tätä käsitystä vastaan kansainvälisesti (Goldenberg 2021; Harambam 2020, 172–174) ja Suomessa (K. Kärki 2022; Räikkä 2021; Vuolanto ym. 2020). Koronapandemian aikana toimittajat kytkivät rokotteita epäroivät kansalaiset monissa aiheeseen liittyvissä lehtiartikkeleissa ja televisio-ohjelmissa myös rokotevastaisiin kampanjoihin. Kansalaisten koronarokotteisiin liittyvät, useimmiten varsin

arkipäiväiset huolenaiheet, pelot ja pohdinnat tulivat siis helposti leimatuiksi ääri-ilmiöiden kautta. Tämä uhkaa vieraannuttaa ja marginalisoida koronarokotteita epäröiviä tai niistä kieltäytyviä henkilöitä ja peittää alleen rokote-epäröinnin yhteiskunnallisena ilmiön monitahoisuuden (K. Kärki 2022).

Eräässä Yle TV1:n keskusteluohjelmassa ohjelman aihe esiteltiin insertillä, joka käsitteli rokotevastaisten liikkeiden ja niitä koskevien rahankeräyskampanjoiden toimintaa. Insertissä kerrottiin, kuinka eri tahot yhteiskunnassa tavoittelevat hyötymistä rokotekriittisyydestä. Ilmiö siis esiteltiin yksittäisten ääri-esimerkkien kautta. Rokotekriittisyyden kokonaiskuvassa salaliittoteoriat, aktiivinen rokotevastaisuuden kampanjointi ja rokotekriittisyydestä hyötyminen ovat ääri-ilmiöitä. Julkiseen keskusteluun osallistuessamme olemme pyrkineet erottamaan arkisen rokote-epäröinnin kategorisesta rokotevastaisuudesta. Rokotteiden epäröinti on rokotevastaisuutta tavanomaisempaa ja liittyy yksittäisten ihmisten harkintaan siitä, ottaako hän rokotteita tai antaako niitä lapsilleen.

Kuvatussa tilanteessa toimittaja tarjosi kehystä, jossa rokote-epäröinti, rokotekriittisyys ja rokotevastaisuus ilmiön eri puolina niputettiin yhteen rokotevastaisuudeksi ja sitä tarkasteltiin

ääri-ilmiöiden kautta. Tällaisissa tilanteissa olemme yrittäneet olla lähtemättä mukaan toimituksessa ennalta valittuun kehystykseen. Tämä merkitsee keskustelun palauttamista ääri-ilmiöstä laajempaan kokonaisuuteen, keskustelun hienojakoistamista ja sen eri puolien ymmärrettäväksi tekemistä. Yhteiskuntatieteilijöinä olemme kokeneet velvollisuudeksemme tuoda esiin tutkimukseemme perustuen, että ilmiö ei ole niin mustavalkoinen. Näyttää siltä, että ääri-ilmiöiden esiin nostamisella julkiseen keskusteluun eri mediat ovat pyrkineet osoittamaan, että ilmiö on yhteiskunnallisesti merkittävä ja että siitä on ajankohtaista puhua juuri nyt.

Ymmärrämme, että huomiotalouden logiikassa vastakkainasettelu on tärkeää, jotta julkiseen keskusteluun saadaan kiinnostavuutta (Hautakangas, Vuolanto & Ylikoski 2020). Vastakkainasettelulla voidaan tavoitella viihteellisyyttä, vaikuttavuutta tai raflaavuutta, joiden ajatellaan kiinnostavan tiettyjä yleisöjä tai kansalaisryhmiä (Rantanen 2020). Tällä myös tuotetaan jotain rutiininomaisesta tieteestä tiedottamisesta poikkeavaa tai nostetaan uusia huolen aiheita yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lääketieteen ja median suhdetta väitöskirjassaan analysoinut Riitta Kärki pitääkin sensaatiohakuisuutta etenkin lääketieteellisten kysymysten uutisoinnin yhtenä piir-

teenä (R. Kärki 1998, 77–78). Kuitenkin mediavaikuttavuuden saaminen vaikkapa yksittäiselle dokumenttiohjelmalle on monimutkainen prosessi (Yli-Kyyny 2020). Tutkijalle mediavaikuttavuutta hakeva toimituksen linjaus voi osoittautua ongelmaksi, mikäli hänet kehystetään osapuoleksi vastakkainasetteluun. Tämä voi lopulta heikentää tutkijan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja aiheuttaa huolta siitä, että oma sanoma typistyy ja tutkija tulee nostetuksi kiistan osapuoleksi, vaikka tavoitteena olisi tuottaa ilmiöstä laajempia näkökulmia yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Toisena esimerkkinä toimii vaihtoehtohoidoista tehty *Yle Uutisten* verkkotietokirja, jossa erilaiset vaihtoehtohoidot kehystettiin hopeaveden ja mustan salvan käyttönä. Erityisesti jutun otsikossa viitattiin kohuihin, joita vaihtoehtohoidojen käytöstä on aiheutunut. Kuitenkin hopeavesi ja musta salva ovat hyvin pieni ilmiö vaihtoehtohoidojen monimuotoisessa kokonaiskuvassa. Kun artikkeli kehystetään niihin, oletetaan sen ehkä saavan näkyvyyttä ja klikkauksia, mutta julkisen keskustelun rakentamisessa taktiikka antaa ilmiöstä vääristyneen kuvan. Lisäksi ääri-ilmiöiden korostaminen nykyisessä mediasemiossa klikkiotsikoilla (Valaskivi ym. 2022) kärjistää rokotekriittisyyden ja vaihtoehtohoidojen kaltaisia kiistan-

alaisia ilmiöitä.

Olemme siis pyrkineet avaamaan tutkimiimme ilmiöihin liittyviä itsensänselvyyksiä ja vakiintuneita ajattelutapoja (Ronkainen, Suikkanen & Kunari 2014, 98), mutta törmänneet kehykseen, joka ei ole välttämättä antanut tilaa uusille avauksille. Tasapainoilu median tarjoaman kehyksen ja oman tutkimuksen tavoitteiden välillä onkin tässä yhteydessä herättänyt välillä epätoivoa ja pohdintaa kiistanalaisten ilmiöiden tutkijan roolista. Tutkijaa johdatellaan usein vahvistamaan tiettyä ennakkokäsitystä tai luomaan lisää vastakkainasettelua, vaikka omana tavoitteenamme on ollut vastakkainasettelun purkaminen ja jännitteiden lieventäminen. Tässä yhteydessä lohtua tuo ajatus, että kiistanalaisten ilmiöiden tutkija ei voi tietää, mihin tarkoituksiin hänen tutkimustaan käytetään, ja tutkimuksen käytötavat pakenevat tutkijan omien tarkoituserien ulottumattomiin (Richards 1996, 342; Ashmore 1996, 309). Tutkimus kiistanalaisten aiheiden parissa vaatiikin tutkijalta erilaisten, myös negatiivisten tunnetilojen tiedostamista ja niiden työstämistä. Kuten monesti muutenkin, myös median kanssa toimiessaan tutkija tarvitsee epävarmuuden sietokykyä ja refleksiivisyyden hyväksymistä tutkimuksen kantavana periaatteena (Jasanoff 1996, 413).

Tasapainoilua odotusten välillä

Mediaesiintymisten ja julkiseen keskusteluun osallistumisen kautta tutkija kommunikoi myös tutkimuksensa osallistujien kanssa, mukaan lukien haastateltavat. Tutkimukseen osallistuneet saattavat seurata tarkasti, miten tutkija heistä julkisuudessa puhuu, ja antaa tästä palautetta. Palaute saattaa tulla eri kanavia pitkin, kuten sähköpostilla, puhelimitse tai sosiaalisessa mediassa. Kiisteltyjen aiheiden kohdalla tutkijan haasteena mediaesiintymisissä onkin se, että tilanteisiin latautuu eri osapuolten keskenään mahdollisesti ristiriitaisia odotuksia. Toimituksen tavoitteena voi olla vaihtoehtohoitojen käytön tai rokotteista kieltäytymisen haitoista varoittaminen ja virallisten suositusten noudattamiseen kannustaminen. Tutkija itse ehkä haluaisi tuoda esiin kiistellyn terveysilmiön yhteiskunnallisia ja historiallisia taustoja tai ehdotettujen politiikkatoimien, esimerkiksi pakollisten rokotusten, yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ja riskejä. Tutkimuksen osallistujat puolestaan saattavat odottaa tutkijan oikovan heihin liittyviä väärinkäsityksiä, puolustavan heitä kritiikiltä tai jopa osoittavan heidän olevan oikeassa. Ammattikentän yleisöstä esimerkiksi lääkärit tai politiikkakentän yleisöstä terveysviranomaiset saattavat odottaa, että yhteis-

kuntatieteilijä liittyy heidän leiriinsä tukemaan ”uskomushoitojen” käytön tuomitsemista tai kansallisia rokotustoimia.

Eri odotusten ristipaineessa tutkijan osallistuminen julkiseen keskusteluun voi näyttäytyä myös metodologisena haasteena. Esimerkiksi salaliittoteorioiden kulttuuria tutkinut Jaron Harambam (2020, 235) nostaa esiin, että jotkut yhteiskunnalliset tahot, kuten luonnontieteilijät, saattavat pitää yhteiskuntatieteilijää liian vähän kriittisenä esimerkiksi salaliittoteorioita kohtaan ja samanaikaisesti toiset tahot, kuten salaliittoteoriakulttuuriin kuuluvat, voivat pitää tutkijan lausuntoa mediassa tukena omalle asialleen. Kiisteltyjen terveysaiheiden kohdalla tutkitaan usein marginalisoidussa asemassa olevia, leimaamista ja painostustakin kokevia henkilöitä. Onkin eettisesti tärkeää, että kiisteltyjen keskiössä olevia ihmisryhmiä, kuten salaliittoteoriakulttuuriin löyhästi tai vahvemmin kuuluvia, tai vaihtoehtohoitojen käyttäjiä tai rokotekriittisiä, ei tutkimuksen kautta marginalisoidaisi, mitätöitäisi tai alistettaisi, vaan eri näkemyksiä omaaville annettaisiin mahdollisuus näkemystensä ymmärrettäväksi tekemiseen (mt., 237–238).

Tieteellisten kiistojen tutkijat Brian Martin ja Evelleen Richards (1995) korostavat avoimen keskustelun merkitystä siitä huolimatta, että jonkun tahon käsi-

tykset osoittautuisivat myöhemmin vääriksi. Rokotekriittiset tai vaihtoehtohoitojen käyttäjät saattavat suhtautua epäillen vaikkapa kiisteltyjä terveysaiheita koskeviin tutkimuksiin, joiden he pelkäävät suuntautuvan heitä vastaan esimerkiksi tuottamalla terveysviranomaisille tai terveydenhuollolle tietoa, jonka pohjalta heidän terveyskäyttäytymistään voidaan pyrkiä entistä enemmän kontrolloimaan. Tästä syystä osallistujien löytäminen tutkimuksiin ei ole aina helppoa, ja aineistonkeruussa on erityisesti huomioitava tutkimusmenetelmien eettinen ulottuvuus (TENK 2012) osana luottamuksen rakentamista tutkijan ja osallistujien välille. Vasta tämän jälkeen tutkittavat uskaltavat kertoa henkilökohtaisista terveysnäkemyksistään ja terveyden hoitamisen tavoista.

Metodologisesta näkökulmasta luottamus on ensiarvoisen tärkeää myös siksi, että se varmistaa niiden ryhmien tavoittamisen, jotka saattavat jäädä esimerkiksi tiukasti kansanterveydellisiin tavoitteisiin sitoutuneen tutkimuksen ulkopuolelle. Tätä kautta luottamus ja tutkijan puolueeton positio auttavat tuottamaan kattavaa tietoa marginaalisista ilmiöistä (Harambam 2020, 235–238; Martin & Richards 1995). Erityisesti pitkäkestoisessa etnografisessa tutkimuksessa, jossa aineiston tuottaminen perustuu luottamuksellisten suhteiden

luomiseen ja tutkijan yhteistyöhön tutkimuksen osallistujien kanssa, tasapainoilu mediaesiintymisiin ja muuhun tiedeviestintään ladattujen odotusten välillä on tutkijalle usein työlästä. Tutkijalla voi olla pelko tutkittavien ihmisryhmien luottamuksen menettämisestä ja siitä, että osallistujat vetäytyvät tutkimuksesta petyttyään siihen, että tutkija ei vastaa heidän odotuksiinsa olemalla heidän puolellaan (ks. myös Koski 2019).

Kun toimittaja kysyy rokotekriittisyydestä pandemian kaltaisessa poikkeustilanteessa, ei tutkijalla yleensä ole tilaa selittää, että hän suhtautuu analyttisesti keskustelun kaikkiin osapuoliin ja tahoihin, myös lääketieteen tutkimukseen tai esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen viestintään. Erikoistilanteessa terveyttä tutkivan yhteiskuntatieteilijän odotetaan toimivan jonkinlaisena lääketiedelähettiläänä tai vähintäänkin lääketieteen puolustajana. Myös esimerkiksi valtion tutkimuslaitoksen mukanaolo tutkimushankkeessa saattaa viestittää eri tahoille, kuten rokotekriittisille haastateltaville, että terveyden tutkija on liittoutunut tahoon, jonka sanomaa tai toimia rokotekriitikko nimenomaisesti kritisoi. Tällainen liittoutuminen voi olla tutkimukseen osallistujalle ”punainen vaate”, joka estää tutkimukseen osallistumisen. Sillä on siis merkitystä, mitä tutkija tutkittavan mie-

lessä näyttää edustavan tai mille puolelle hän vaikuttaa asettuvan. Tasapainoilu syntyy tutkijan mielessä juuri sen vuoksi, että tutkijan on vaikea hyväksyä, että eri tahot tulkitsevat tutkimusta omalla tavallaan (Jasanoff 1996, 409).

Tutkijalle taas valtion tutkimuslaitoksen mukanaolo tutkimuksessa voi mahdollistaa pääsyn tiettyihin aineistoihin tai edesauttaa uskottavuuden luomista kansainvälisessä hankkeessa tai rahoitusta haettaessa. Rokotteita tai vaihtoehtohoitvoja koskevassa tutkimuksessa ei ole välttämättä hyödyllistä sivuuttaa kansanterveyttä edistäviä tahoja, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta tai terveydenhuollon ammattilaisten kouluttajia. Näillä toimijoilla on suuri rooli rokotekeskusteluissa, ja ne voivat mahdollistaa tutkimuksen jalkauttamista tai esimerkiksi terveydenhuollon rutinoituneita ammattikäytäntöjä muuttavaa tutkimustavoitetta.

Edellä esitetyt esimerkit kuvastavat hyvin niitä ristiriitaisia odotuksia, joiden parissa marginaalisten terveysilmiöiden tutkimusta tehdään. Ne kuvastavat tutkimuksen vaikuttavuuteen liittyvien markkinoiden erilaisia arvoja, sekä sitä, millaisia odotuksia ja toiveita niihin latautuu (Ylijoki, Lyytinen & Marttila 2011, 835) ja millaisia rooleja tutkijoille tarjoutuu (Hukkinen 2020, 275; Väli-
verronen 2016, 59). Kiistanalaisen tut-

kimusaiheen parissa arvoista ja odotuksista tulee jännitteisiä ja tutkijan on siedettävä tätä painetta toisella tapaa kuin sellaisessa tutkimusaiheessa, jossa julkinen keskustelu on yksimielisempää ja tavoitteet nähdään yhteneväisemmin. Ristiriitaisten odotusten paineessa riskinä on myös se, että konflikteja välttääkseen tutkija alkaa liiaksi suojella ja pyrkiä miellyttämään tutkittavia ryhmiä ja yhteistyökumppaneita, jolloin tutkimuksen viesti laimenee olemattomiin (Koski 2019).

Tutkimusaiheiden jännitteisyyteen liittyykin tutkijan tunnetasolla paitsi negatiivisempia tunteita kuten pelkoa ja jännitystä, myös positiivisempia sävyjä eli viehätystä ja tuntua siitä, että omalla tutkimuksella on merkitystä ja että sen avulla voidaan vaikuttaa aiheeseen liittyvään polarisaatio- ja marginalisointikehitykseen yhteiskunnassa. Tällöin tutkimus voi vastata yhteiskuntatieteisiin kohdistuvaan odotukseen muutoksen mahdollistamisesta kritiikin, vaihtoehtojen ja julkisen keskustelun itsestäänselvyyksien osoittamisen kautta (Ronkainen, Suikkanen & Kunnari 2014, 115).

Tasapainoilua roolien välillä

Media tarjoaa kiisteltyjä terveysaiheita tutkivalle ihmistieteilijälle helposti roo-

lia, jossa tutkija laitetaan esiintymään tutkimansa ihmisryhmän äänitorvena. Vaihtoehtohoitojen käyttäjät ja rokote-kriittiset henkilöt eivät useinkaan halua esiintyä mediassa haastateltavina, koska pelkäävät negatiivista palautetulvaa, leimaamista ja tuomitsemista. Niinpä yleinen asetelma on, että tutkijan rooliksi ehdotetaan rokote-kriittisten tai vaihtoehtohoitoja käyttävien ihmisten näkemysten ja kokemusten välittämistä julkiseen keskusteluun. Toimittaja kysyy kysymyksiä, kuten ”Miksi kaikki eivät halua rokottaa lapsiaan?” tai ”Miksi jotkut ajattelevat, että luontaishoidoilla voi parantaa sairauksia paremmin kuin lääketieteellä?”.

Tutkijalle pelkkä välittäjän rooli voi olla turhauttava. Tieteellisessä keskustelussa tieteenalan eri näkökulmat ja lähestymistavat keskustelevat ja väittelevät keskenään, mutta julkisuudessa tutkijan odotetaan edustavan koko tieteenalaa (Reijula & Ylikoski 2020, 91–92). Rokote-kriittisyyden kaltaisten ilmiöiden tutkimuksessa tutkijan voidaan ajatella myös edustavan tutkimaansa ihmisryhmää. Tutkija saattaa siis toivoa tieteellisempää keskustelua ja roolia ilmiön analysoijana ja selittäjänä ennemmin kuin tutkimiansa ryhmien äänenä.

Erityisen epämieluisaksi äänitorven rooli muodostuu silloin, jos artikkeliin tai ohjelmaan pyydetään terveysilmiöi-

tä tutkivan yhteiskuntatieteilijän kanssa toisena asiantuntijana lääketieteen edustaja, jolta pyydetään kommentteja yhteiskuntatieteilijän välittämiin rokote-kriittisten tai vaihtoehtohoitojen käyttäjien näkemyksiin. Tällöin tuodaan yhteen kaksi eri tieteenalaa ja kaksi täysin eri keskustelua. Usein lääketieteellinen puoli painottuu yhteiskuntatieteellisen kustannuksella, koska terveysaiheissa lääketieteellisen tiedon valtapositio on keskustelussa vahva ja lääketieteilijöille saatetaan joskus suoda jopa muista asiantuntijoista poikkeavia etuoikeuksia, kuten mahdollisuuksia vaikuttaa ohjelman kulkuun (R. Kärki 1998, 73). Tällöin mediaesiintymisen roolitus jakautuu siten, että ensin ihmistieteilijä kertoo, mitä tietty ihmisryhmä ajattelee. Tämän jälkeen lääketieteen edustaja sanoo asiasta ”lopullisen sanan” lääketieteen näkökulmasta.

Kahden eri tieteenalaa edustavan asiantuntijan asettaminen väittelyyn saattaa johtua siitä, että terveyteen liittyvien aiheiden, kuten rokote-kriittisyyden ja vaihtoehtohoitojen kohdalla tieteelliseksi tiedoksi hahmottuu toimittajan näkökulmasta ensisijaisesti lääketieteellinen tieto. Erityisesti tiedejournalismin on esitetty lääketieteellistyneen viime vuosikymmeninä; lääketiede on tiedejournalismissa hallitsevassa asemassa sekä määrällisesti että laadul-

lisesti, ja siihen perustuvien käsitysten ja puhetapojen yleistyessä eri elämänalueilla lääketieteen asiantuntijat saavat normatiivisen auktoriteettiaseman myös mediassa (Bauer 1998; Väliaverron 2016, 77–78). Tällöin yhteiskuntatieteellisen asiantuntijan haastattelu ei journalistin näkökulmasta ehkä tunnu riittävältä, vaan vahvistusta haetaan lääketieteen edustajalta. Osaltaan median tuottama roolitus voi kuvastaa sitä, että viestintä vaikkapa rokoteaiheesta nähdään osana terveysvalistusta eikä laajemmin osana terveysviestintää, jolloin teeman kansanterveydellinen puoli korostuu (Torkola 2008). Kuitenkin valistusta laajempi näkökulma voi pitkällä tähtäimellä lopulta johtaa myös kansanterveydellisesti suotuisaan tulokseen, kun eri osapuolten kesken osataan keskustella dialogisemmin ja rakentavammin.

Kun studiossa tai artikkelissa haastateltavina ovat lääketieteen edustaja ja yhteiskuntatieteilijä, kysymys rokote-kriittisyydestä tai vaihtoehtohoitojen käytöstä painottuu toimituksen taholta yleensä lääketieteellisesti. Yhteiskunnallisia hierarkioita seuraten roolitus toteutetaan joskus myös sukupuolittuneesti ja iän perusteella. Tällöin vanhempi, asemansa vakiinnuttanut mies-tutkija tai -lääkäri asetetaan keskustelemaan nuoremman, tutkijanuran alussa olevan tai määräaikaissa työssä toi-

mivan naistutkijan kanssa. Tässä asetelmassa toimittaja kysyy, kuka on lääketieteellisestä näkökulmasta katsottuna oikeassa vaikkapa rokotteiden turvallisuuden liittyen, ja miksi jotkut ihmiset uskovat ”väärään tietoon”. Näin ihmistieteellinen tutkimustieto terveyteen liittyvän asiantuntijuuden haastamisesta laajempaan yhteiskunnallisena ilmiönä jää helposti lääketieteelliseen evidenssiin verrattuna toissijaiseksi, kuriositeetiksi. Se voi myös jäädä edustamaan ”väärässä olevien” ihmisryhmien näkökulmaa tilanteessa, jossa vaikkapa vaihtoehtohoitojen käyttäjä ei ole *false balance* -asetelman välttämiseksi kutsuttu mukaan keskusteluun.

Ottamalla juttuun haastateltavaksi lääketieteen edustajan toimittaja pyrkii välttämään yleisön tai kollegojen palautetta siitä, että olisi suhtautunut aiheeseen kriittikittömästi tai antanut palstatilaa kansanterveydellisesti epäilyttäville näkemyksille (Hautakangas, Vuolanto & Ylikoski 2020). Tällöin jutun fokusointi vaikkapa vain rokote-kriittisyyttä tarkastelevaan yhteiskunnalliseen tutkimukseen ilman lääketieteen edustajan lausuntoa siitä, ”miten asia oikeasti on”, voi vaikuttaa toimituksen näkökulmasta riskialttiilta. Ihmistieteilijän kannalta ongelmallista on, että vastakkainasettelun tulos näyttää usein siltä, että lääketieteen edustaja mitätöi yhteiskuntatie-

teellistä tutkimustietoa omasta asemastaan käsin. Lisäksi suuri yleisö ei välttämättä hahmota yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen lähtökohtaisesti kriittistä ja analyttistä suhtautumistapaa tutkimuskohteeseensa, vaan saattaa ajatella äänitorven rooliin asetetun tutkijan edustavan tutkimaansa ihmisryhmää.

Olemme usein törmänneet tilanteisiin, joissa media asettaa meidät tutkijoina äänitorven rooliin ja vastakkain lääketieteen edustajan kanssa. Vaikka jutun tai ohjelman asetelmaan ei voi itse vaikuttaa, olemme havainneet, että asiasta kysyminen etukäteen toimittajalta ja aiempien mediakokemusten kuvaileminen voi saada toimittajankin miettimään jutun asetelmaa uudelleen. Lisäksi tutkija voi haastattelussa tai keskustelussa aktiivisesti pyrkiä asettumaan tieteellisen asiantuntijan rooliin painottaen sitä, että on itse tutkinut kyseistä ilmiötä ja siten oman asiantuntijuuden taustalla on kokonaisen tutkimuskentän kumuloitunut tieto. Tässä valossa kiisteltäviä terveysilmiötä voidaan katsoa tieteellisesti tavalla, jonka ei tarvitse kilpailla lääketieteellisen tiedon kanssa vaan jolla on oma yhteiskunnallinen merkityksensä.

Läketieteen edustajan ja ihmistieteilijän yhteinen haastattelu mediassa voi rakentua tutkijan kannalta myös positiiviseksi. Esimerkiksi eräässä Yle Radio 1:n keskusteluohjelmassa rokotetutki-

muksen edustaja ja rokotekriittisyyttä tutkiva yhteiskuntatieteilijä pääsivät hyvään keskusteluyhteyteen. Koska kyseessä ei ollut lyhyt uutispätkä vaan lähes tunnin pituinen, avoimen formaatin keskusteluohjelma, ohjelmassa oli studiovieraille tilaa varsin vapaaseen keskusteluun. Ohjelmassa asiantuntijoita ei suoraan asetettu tiettyihin rooleihin, vaan heidän annettiin toimia niin tutkimustiedon popularisoijina, ajankohtaisten ilmiöiden tulkitsijoina kuin julkisuudessa esiintyvien väitteiden kritikkoinakin (vrt. Välvirronen 2016, 59).

Kyseisessä ohjelmassa juontajan toiminta edesauttoi yhteyden luomista tieteenalojen välille. Juontaja korosti ohjelman keskustelemaa luonnetta ja esitti kysymysten lisäksi omia näkemyksiään ja pohdintojaan. Toisin kuin nopeatempoisissa uutisjutuissa, joissa rokotekriittisyyden kehystämistapa yleisimmin lainataan suoraan lääketieteestä, keskusteluohjelmassa toimittaja kartoitti erilaisia lähestymistapoja ilmiöön. Huolellisen taustatyön tehneenä hän toi esiin myös esimerkiksi rokotteiden kehittelyn historiaan liittyneitä eettisiä ongelmia. Sitä koronarokotteita epäroivien kansalaisten huolet rokotteiden turvallisuudesta kehystyivät ymmärrettävämmiksi kuin tiukan lääketieteellisestä tai kansanterveydellisestä kehiksestä käsin katsottuna. Juontaja ei myöskään pyytänyt roko-

tutkijaa kommentoimaan yhteiskuntatieteilijän tutkimukseen perustuvia lausumia tai päinvastoin, jolloin lääketieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tieto eivät joutuneet kilpailuasetelmaan vaan asettuivat toisiaan täydentäviksi näkökulmiksi. Kokemuksemme mukaan ohjelmassa onnistuikin varsin hyvin lääketieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen keskustelun yhdistäminen.

Erilaisten roolien kanssa tasapainoilu heijastaa hyvin tutkijan julkisten roolien moninaisuutta (Välvirronen 2016, 59). Roolien vaihtelun ristipaineet näkyvät myös tutkijan tunnekokemuksissa, jotka voivat vaihdella turhautumisesta ja epämiellyttävistä tuntemuksista onnistumisen iloon. Näissä pohdinnossamme heijastuvat toki myös tieteenalojen väliset erot vaikuttavuuden odotuksissa (Ylijoki, Lyytinen & Marttila 2011; Alastalo, Kunelius & Muhonen 2014, 143–146). Lääketieteiden ja yhteiskuntatieteiden julkisen roolin erot heijastelevat sitä, että tutkimusta tehdään monimuotoisilla markkinoilla, jotka eroavat toisistaan rahoitus pohjaltaan, tavoitteiltaan, yhteistyökuvioiltaan ja yleisöltään (Ylijoki, Lyytinen & Marttila 2011; Ylijoki 2020). Myös tavallisten kansalaisten kiinnostus lääketieteiden uusia tutkimustuloksia kohtaan on suurta (Tiedebarometri 2019). Yhteiskuntatieteiden arvostus ja asema julkisessa kes-

kustelussa rakentuvat erilaisista lähtökohdista: niiden arvostus rakentuu kysyville vastata yhteiskunnallisen päätöksenteon tarpeisiin ja osallistua poliittiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun laaja-alaisesti (Ylijoki 2020, 152–162). Painiskelumme yhteisistä esiintymisistä lääketieteen edustajien kanssa osin selittyvät siis näillä tieteenalojen eroilla.

Lopuksi: vaikuttavaa tasapainoilua

Olemme tässä artikkelissa käsitelleet tutkimuksen vaikuttavuuden reunaehto- ja erityisesti kiistanalaisten terveysilmiöiden tutkijoiden näkökulmasta. Mediaesiintymiset ovat tutkijalle paitsi tiedeviestintää suuren yleisön suuntaan, myös mahdollisuus tuoda tutkimustaan viranomaisten ja päättäjien tietoisuuteen. Näitä reittejä pitkin tutkijalla on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun. Joskus sattuma voi puuttua peliin: kuvaamassamme pandemian luomassa poikkeustilanteessa kaltaistemme ”kummallisia” aiheita käsittelevien tutkijoiden asiantuntijuuden kysyntä kasvoi huomattavasti. Uudella tilanteella syntyy yhteiskunnallinen tarve käsitellä aiheita, josta aiemmin ei ollut paljonkaan julkisuudessa puhetta tai halua puhua.

Julkisuuden ja julkisuuskilpailun ehtoihin mukautuminen voi hankaloit-

taa tutkimuksen omista lähtökohdista ja autonomiasta kiinnittämistä (Ylijoki 2020). Tunnistamme hyvin nämä tutkijan ilmaisunvapauden rajoihin liittyvät haasteet, joiden vuoksi tutkija saattaa epäroidä vastata median pyyntöihin osallistua julkiseen keskusteluun. Osa tutkijoista voi empiä kertoa tutkimuksesta julkisuudessa tai jopa vaieta vaikeista aiheista, mikäli niiden ympärillä käyty keskustelu on hyvin ristiriitaista ja jännitteistä. Avoimen tiedeviestinnän ja julkisen keskustelun moniäänisyyden kannalta tällaiset tilanteet ovat valitettavia. Julkisuuden ja leimautumisen pelko voi jopa vaikuttaa haluun ottaa tiettyjä aiheita tutkimuksen kohteeksi. Se voi vaikuttaa myös uraan, työyhteisön tukeen tai organisaation halukkuuteen palkata tutkija töihin (Väliaverron & Saikkonen 2020; 2021).

Leimautumisen pelko häilyy usein tutkijan mielessä sensitiivisissä ja poliittisesti latautuneissa keskusteluissa, joissa olemme olleet osallisina ja joissa toimimme yhdessä terveydenhuollon ammattilaisten, terveysviranomaisten, tutkimuksen rahoittajien, lääketieteiden tutkijoiden ja teknologian kehittäjien kanssa. Olemme tässä artikkelissa esimerkkien kautta havainnollistaneet tutkijan mahdollisuuksien kapeutumista eri odotusten, roolien ja kehysten ristipaineissa. Haastavissa tilanteissa toi-

miminen vaatii selkeyttä omista tavoitteista yhteiskunnallisen vaikuttamisen suhteen sekä tasapainoilua eri roolien ja odotusten välillä. Kokemuksemme mukaan lääketieteiden ja yhteiskuntatieteiden vuoropuhelun mahdollisuudet uhkaavat tukkeutua silloin, jos lääketieteiden odotetaan ratkovan ongelmia, mutta yhteiskuntatieteiden nähdään pyörivän ongelman ympärillä tarkastellen sen eri puolia.

Viestintään tarjoutuvat mahdollisuudet eivät aina ole tutkijan omissa käsissä. Joskus yhteistyö voi tuntua vaikealta mediatoimijan kiireen, resurssien vähyden, huomiotalouden paineiden tai toimituksellisten painopisteiden vuoksi. Artikkelimme antaa aineksia pohtia, millaisia mahdollisuuksia erilaiset mediaformat ja -kanavat tarjoavat tiedeviestinnälle ja tutkimuksen vaikuttavuudelle. Esimerkiksi tutkimusprojektin oma blogi, yliopiston viestintäkanavat, radion tiedeohjelma, yleismedian uutisjuttu, pitkän journalismin reportaasi tai vaikkapa Joe Roganin podcast tarjoavat tutkijan näkökulmasta hyvin erilaisia mahdollisuuksia saman aiheen käsitteelyyn. Tutkijoina olemme pohtineet, missä määrin olisi perusteltua, mahdollista tai järkevää kieltäytyä antamasta lausuntoa, jos mediassa annetut kehykset, roolit tai odotukset vaikuttavat olevan ristiriidassa tutkijan sanoman kanssa tai

jos ohjelmaformaatti ei anna tilaa selittää omaa positiotaan riittävän laajasti tai suurelle yleisölle ymmärrettävästi. Tässäkin tutkija joutuu ristipaineeseen, jossa on pohdittava esimerkiksi median taivoittavuuden ja sen tarjoamien viestintämahdollisuuksien suhdetta.

Yliopistot rohkaisevat tutkijoitaan vaikuttamiseen, myös sosiaalisessa mediassa (Paasonen 2021). Olemme herksytyneet pohtimaan tutkijan rooliamme julkisuudessa keskenämme ja saaneet toisiltamme tukea toimittajien kanssa toimimisen ja kansalaispalautteen käsitteilyssä. Emme ole lähteneet sensuroimaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen keskeistä sanomaa terveyden hoitamisen ja tieteeseen suhtautumisen moninaisuudesta ja eri terveystieteen näkemysten kirjosta leimautumisen pelossa, vaan olemme altistaneet itsemme tasapainoiluun vaikuttamisen ja puolueettomuuden välillä.

Artikkelimme tuo esiin tiedon välittämiseen liittyvien ristipaineiden lisäksi tutkijan tunnekirjoa. Monesti olemme kuvanneet tuntemuksiamme mediakontaktien jälkeen negatiivisesti latautuneiden käsitteiden, kuten pelon, epävarmuuden ja epätoivon kautta. Olemme myös kannustaneet toisiamme tässä tunteita herättävässä puolessa työtämme, johon sisältyy väärinymmärryksen riskejä ja monenlaisia epävarmuustekijöitä.

Näemme esiin astumisen eri foorumeilla mahdollisuutena vaikuttaa yhteiskunnassa ja tilaisuutena vahvistaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen asemaa, mihin liittyy toisinaan myös onnistumisen iloa ja vaikuttavuuden tuottamaa riemua. Reflektiomme auttaa toivottavasti muita tutkijoita käsittelemään tasapainoiluaan julkisuuden kanssa.

LÄHTEET

Alastalo, Marja, Kunelius, Risto & Muhonen, Reetta (2014) Evidenssiä eliitille ja kansainvälistä huipputiedettä? Tutkimuksen vaikuttavuuden mielikuvastot tiedepolitiikan resursseina. Teoksessa Reetta Muhonen & Hanna-Mari Puuska (toim.) *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 119–149.

Alvesson, Mats (2003) Methodology for close up studies: Struggling with closeness and closure. *Higher Education* 46(2), 167–193. <https://doi.org/10.1023/A:1024716513774>

Ashmore, Malcolm (1996) Ending up on the wrong side: Must the two forms of radicalism always be at war? *Social Studies of Science* 26(2), 305–322.

Bauer, Martin (1998) The medicalization of science news – from the “rocket-scalpel” to the “gene-meteorite” complex. *Social Science Information* 37(4), 731–751. <https://doi.org/10.1177/053901898037004009>

Delborne, Jason A. (2016) Suppression and dissent in science. Teoksessa Tracey Bretag (toim.) *Handbook of Academic Integrity*. Singapore: Springer, 943–956. https://doi.org/10.1007/978-981-287-098-8_30

Gilbert, Nigel & Mulkay, Michael (1980) Contexts of scientific discourse: Social accounting in experimental papers. Teoksessa Karin D. Knorr, Roger Krohn & Richard Whitley (toim.) *The Social Process of Scientific Investigation*. Sociology of the Sciences, Vol. IV. D. Dordrecht: Reidel Publishing Company, 269–294.

Gilbert, Nigel & Mulkay, Michael (1984) *Opening Pandora's Box. A Sociological Analysis of Scientists' Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goldenberg, Maya (2021) *Vaccine Hesitancy: Public Trust, Expertise, and the War on Science*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Harambam, Jaron (2020) *Contemporary Conspiracy Culture. Truth and Knowledge in an Era of Epistemic Instability*. London & New York: Routledge.

Hautakangas, Mikko, Vuolanto, Pia & Ylikoski, Matleena (2020) Sovittelujournalismin keinoin vaikeiden aiheiden kimppeun. Teoksessa Mari Heikkilä & Tuukka Tammi (toim.) *Viheliäs tiede – ja muita vaikeita uutisia*. Tampere: Vastapaino, 33–55.

Heikkilä, Eino (2020) Autoetnografia ja tutkimuskentän muuttuvat rajat. *Antrologi.fi* 1.4.2022. <https://antrologi.fi/2020/11/autoetnografia-ja-tutkimuskentan-muuttuvat-rajat/> (Tarkistettu huhtikuussa 2022)

Hokkanen, Markku & Kananaja, Kalle (2017) *Kiistellyt tiet terveyteen*. Helsinki: SKS.

Hukkinen, Janne (2020) Tutkijoiden sananvapaus yhteiskunnallisesti vaikuttavan tieteen aikakaudella. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 261–282.

Janasoff, Sheila (1996) Beyond epistemology: Relativism and engagement in the politics of science. *Social Studies of Science* 26(2), 393–418.

Kananaja, Kalle (2021) *Ihmelääkärit Suomessa 1850–1950: Kuhnäkylpyjä, sähköä ja suggestiota*. Helsinki: SKS kirjat.

Karvonen, Erkki (2014) Tiede tuottaa todellisuutta – kenen etujen mukaan ja kuinka eettisesti? Teoksessa Reetta Muhonen & Hanna-Mari Puuska (toim.) *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 53–86.

Kolehmainen, Marjo (2020) Affective assemblages. Atmospheres and therapeutic knowledge production in/through the researcher-body. Teoksessa Suvi Salmenniemi, Johanna Nurmi, Inna Perheentupa & Harley Bergroth (toim.) *Assembling Therapeutics: Cultures, Politics and Materiality*. London & New York: Routledge, 43–57. <https://doi.org/10.4324/9781351233392>

Koski, Kaisu (2019) “On whose side are you?”: Artist-researcher positionality in a global public health challenge. *VIS: Nordic Journal for Artistic Research*. <https://www.researchcatalogue.net/view/502826/502827> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

Kärki, Kaisa (2022) Listening to vaccine refusers. *Medicine, Health Care, and Philosophy* 25(1), 3–9. <https://doi.org/10.1007/s11019-021-10055-y>

Kärki, Riitta (1998) *Lääketiede julkisuudessa: Prometheus vai Frankenstein*. Tampere: Vastapaino.

Martin, Brian & Richards, Evelleen (1995) Scientific knowledge, controversy, and public decision making. Teoksessa Sheila Janasoff, Gerald E. Markle, James C. Petersen & Trevor Pinch (toim.) *Handbook of Science and Technology Studies*. London: Sage, 506–526.

Martin, Brian, Richards, Evelleen & Scott, Pam (1991) Who's a captive? Who's a victim? Response to Collins's method talk. *Science, Technology & Human Values* 16(2), 252–255.

Mulkay, Michael, Potter, Jonathan & Yearley, Steven (1983) Why an analysis of scientific discourse is needed? Teoksessa Karin D. Knorr-Cetina & Michael Mulkay (toim.) *Science Observed. Perspectives on the Social Study of Science*. London: Sage, 171–203.

Mäkelä, Maria, Björninen, Samuli, Hämäläinen, Ville, Karttunen, Laura, Nurminen, Matias, Raipola, Juha & Rantanen, Tytti (2020) Johdanto: #varokertomusta! Teoksessa Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.) *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Vastapaino: Tampere, 13–21.

Mäkinen, Katariina (2021) Nappikauppaa ja harastushommia: Digitaalinen kotiäiti ja näkymätön työ. *Kulttuurintutkimus* 38(2–3), 68–81.

Nurmi, Johanna (2021) Building ‘natural’ immunities: Cultivation of human-microbe relations in vaccine-refusing families. Teoksessa Charlotte Brives, Matthäus Rest & Salla Sariola (toim.) *With Microbes*. Manchester: Mattering Press, 100–117.

Nurmi, Johanna & Harman, Bronwyn (2022) Why do parents refuse childhood vaccination? Reasons reported in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health* 50(4), 490–496. <https://doi.org/10.1177/14034948211004323>

Nurmi, Johanna & Salmenniemi, Suvi (2019) Konfliktien välttelyä ja piiloon hakeutumista: rokotekritiiksen vanhempien vastustustaktiikat. Teoksessa Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere: Tampere University Press, 55–80.

Paasonen, Susanna (2021) Someta, tutkija? *Acatiimi* 4/2021, 34–37.

Potter, Jonathan (1996) *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.

Poutanen, Mikko, Tervasmäki, Tuomas & Harju, Auli (2021) Katse sisäänpäin: Yliopistoreformin organisatoriset jännitteet kotietnografian silmin. *Tiede & Edistys* 46(1–2), 28–46. <https://doi.org/10.51809/te.109599>

Rantanen, Tytti (2020) Tosikertomuksia valkokankaalla – dokumenttielokuvan valinnat ja vastuu. Teoksessa Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.) *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Tampere: Vastapaino, 225–237.

Reijula, Samuli & Ylikoski, Petri (2020) Tutkijan vapaus institutionaalisen tietoteorian näkökulmasta. Teoksessa Väliaverron, Esa & Ekholm, Kai (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 73–101.

Richards, Evelleen (1996) (Un)boxing the monster. *Social Studies of Science* 26(2), 323–356.

Ronkainen, Suvi, Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika (2014) Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Reetta Muhonen & Hanna-Mari Puuska (toim.) *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 87–118.

Rytty, Suvi (2021) *Ruumiista reformiin. Suomalaiset elämänuudistajat, luonnonmukainen ruumiinmuokaus ja modernisaation ongelma, 1910–1932*. Turun yliopisto: Humaniora B563. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8681-1> (Tarkistettu marraskuussa 2022)

Räikkä, Juha (2021) *Salaliittoteorioiden filosofia: temppeliherroista liskoihmiisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Saikkonen, Sampsa & Väliaverron, Esa (2022) Ulkopuolinen vaikuttaminen ja institutionaalinen itsensensuuri: ympäristötutkijoiden kokemuksia valtion tutkimuslaitoksissa. *Sociologia* 59(1), 51–66.

Salmenniemi, Suvi, Nurmi, Johanna & Jaakola, Joni (2019) 'Living on a razor blade': work and alienation in the narratives of therapeutic engagements. Teoksessa Suvi Salmenniemi, Johanna Nurmi, Harley Bergroth & Inna Perheentupa (toim.) *Assembling Therapeutics: Cultures, Politics and Materiality*. New York & London: Routledge, 155–171.

Silfverberg, Anu (2021) Long Playn perjantai-kirje. *Long Play* 24.9.2021 <https://mailchi.mp/longplay/long-playn-kirjetutkimustiedotteisiin-pitisi-suhtautua-yht-kriittisesti-kuin-muuhunkin-viestintn> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

TENK (2012) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

Terranova, Tiziana (2012) Attention, economy and the brain. *Culture Machine* 13, 1–19.

Tiedebarometri (2019) Tieteen tiedotus ry. <http://www.tieteentiedotus.fi/tiedebarometri.html> (Tarkistettu marraskuussa 2022)

Torkkola, Sinikka (2008) *Sairas juttu. Tutkimus terveysjournalismin teoriasta ja sanomalehden sairaalasta*. Tampere: Tampere University Press.

Valaskivi, Katja, Noppari, Elina, Haara, Paula, Nelimarkka, Matti & Toivanen, Pihla (2022) Klikkienkalastelu – katteettomat kohuotsikot lupaavat paljastuksia. <https://sisalotsekaannus.fi/sisalotsekaannuksen-selvitytymisopas/klikkiotsikot-ovat-rapauttaneet-luottamusta-journalismin/> (Tarkistettu syyskuussa 2022)

Vuolanto, Pia (2020) Asiantuntijavalta ja vaihtoehdotoin terveystieto. *Tiedepolitiikka* 45(3), 26–33.

Vuolanto, Pia, Bergroth, Harley, Nurmi, Johanna & Salmenniemi, Suvi (2020) Reconfiguring health knowledges? Contemporary modes of self-care as 'everyday fringe medicine'. *Public Understanding of Science* 29(5), 508–523. <https://doi.org/10.1177/0963662520934752>

Vuolanto, Pia, & Kolehmainen, Marjo (2021) Gendered boundary-work within the Finnish skepticism movement. *Science, Technology & Human Values* 46(4), 789–814. <https://doi.org/10.1177/0162243920947475>

Väliaverron, Esa (1996) *Ympäristöuhkan anatomia*. Tampere: Vastapaino.

Väliaverron, Esa (2015) Tiedeviestintä ja asiantuntijuus – tutkijoiden muuttuva suhde julkisuu-teen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(3), 221–232.

Väliaverron, Esa (2016) *Julkinen tiede*. Tampere: Vastapaino.

Väliaverron, Esa & Saikkonen, Sampsa (2020) "Tutkijat vaikenavat itsesuojeluvaistonsa perusteella" – kokemuksia tieteen vapauden ja sananvapauden uhkista. Teoksessa Esa Väliaverron & Kai Ekholm (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 283–317.

Väliaverron, Esa & Saikkonen, Sampsa (2021) Freedom of expression challenged: Scientists' perspectives on hidden forms of suppression and self-censorship. *Science, Technology & Human Values* 46(6), 1172–1200. <https://doi.org/10.1177/0162243920978303>

Williams, Logan D.A. (2018) Mapping superpositionality in global ethnography. *Science, Technology & Human Values* 43(2), 198–223. <https://doi.org/10.1177/0162243917711005>

Yearley, Steven (2005) *Making Sense of Science. Understanding the Social Study of Science*. London: Sage.

Ylijoki, Oili-Helena (2020) Tiede markkinoilla. Teoksessa Väliaverron, Esa & Ekholm, Kai (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino, 135–165.

Ylijoki, Oili-Helena, Lyytinen, Anu & Marttila, Liisa (2011) Different research markets: a disciplinary perspective. *Higher Education* 62, 721–740. <https://doi.org/10.1007/s10734-011-9414-2>

Yli-Kyyny, Helena (2020) *Dokumenttielokuvan vaikuttavuustyötä kehittämässä. Tarkastelussa Elokuva muuttaa maailmaa – tuki dokumenttielokuvan vaikuttavuustyölle -hanke*. Helsinki: AVEK ja Kirkon Mediasäätö. https://www.kopiosto.fi/app/uploads/2018/09/06135531/AVEK_vaikuttavuusraportti_web01.pdf (Tarkistettu marraskuussa 2022)

Dosentti, YTT **Pia Vuolanto** on akatemia-tutkija Tampereen yliopistossa. Hän johtaa seitsemän maan yhteishanketta rokote-epäroinnista (VAX-TRUST). Hän on tutkinut vaihtoehtohoitoja koskevia kiistoja ja johtanut Terveys, tieto ja asiantuntijuus -hanketta. Hän on toimittanut kokoomateoksen *Complementary and Alternative Medicine: Knowledge Production and Social Transformation* ja julkaissut aiheita käsitteleviä kansainvälisiä artikkeleita.

VTT **Johanna Nurmi** on sosiaalitieteiden yliopisto-opettaja Turun yliopistossa. Hän toimi Emil Aaltosen säätörahastaman Terveys, tieto ja asiantuntijuus -hankkeen toisena johtajana. Nurmi on tarkastellut rokotekriittisyyttä ja muita vaihtoehtoisia terveyskäytäntöjä. Hän on julkaissut aiheeseen liittyen useita tieteellisiä artikkeleita sekä toimittanut kansainvälisen artikkelikokoelman *Assembling Therapeutics* vaihtoehtoisista terapeuttisista käytännöistä.